

SAMO BOHDAN HROBOŇ – BÁSNIK FILOZOFICKÝCH VÍZIÍ?

EDMUND HLEBA, Katedra slovenského jazyka a literatúry FF UPJŠ, Prešov

Život Sama Bohdana Hroboňa (1820-1894) bol poznačený hľadaním cesty k trom métam: K Bohu, k žene a k všeslovanskej prareči. Tieto tri okruhy problémov určovali jeho existenciu v „ukrutnostiach“ samoty, do ktorej sa dobrovoľne utiahol po rozchode s českou vlastenkou Bohuslavou Rajskou. Cestu k Bohu si dláždil hľadaním dôkazov, ktoré by potvrdzovali jeho existenciu a všadeprítomnosť. V tomto spore so sebou i okolitým svetom upadal do beznádeje, že sa mu nepodari presvedčiť seba samého o tom, že boh nepotreboval dokazovať svoju prítomnosť tak, ako si to on sám predstavoval. Preto aj v nejednej básni (*Čo verím, Pejan ranný, Pejan slovenský, Čaša modlitby našej*) sa v „prapokore“ obracal na neho s úpenlivou prosbou, aby mu poskytol dostatok síl vyspievať jeho všemohúcnosť.

Mnohé skeptické, až provokatívne otázky netrápili Hroboňa z nedostatku viery v Boha, práve naopak, chcel sa nimi dopátrať prapodstaty Božej existencie, čo ho privádzalo k vizionárskym a chimérickým predstavám a k otázkam, ktoré ľudský rozum nedokáže vysvetliť. Nezaujímal sa o pozemské veci, túto starosť prenechal svojmu bratovi Ľudovítovi, ktorý mu sprostredkovával korešpondenciu s vtedajšími predstaviteľmi slovenského národného života, ba ten sa staral aj o jeho materiálne potreby. Pohrúžený do *Trojbysta* (t.j. trojjediného Boha) veril, že nielen on sám, ale aj svet sa môže znovu zrodiť z *Christoslova*, že Biblia a príroda sú najväčšie knihy života, slúžiace nám na cvičenie našich síl. Trápila ho otázka stavu človeka po smrti, či má vedomie o tom, že žil na zemi a čo tam konal, z akej je rodiny, zaujímal ho podstata sna, spánku, tušenia, smrti, znamenia, výklady snov. Na Amerlingovu výčitku, že upadá do mystických predstáv, odpovedal: „Pravdu máte, báťa, že obzeraním sa po Bystu a Svarohu vzdal'ujem sa od Boha, ale len preto, že by som tým hlbšie zahrúžil sa do bezrodnej všelásky jeho srdca, že by som tam našiel liek pre srdce moje, žiadajúce čím najskoršiu vŕszebavu pre národ náš pohrúžený ešte spolovice do pranárodných božstiev.“

Hroboň verí v Krista, lebo vie, že je len „jedno slnce, jedna luna – jeden Kristus, jedna cirkev“.

Charakterom svojej osobnosti a nadovšetko poézie patrí Hroboň k romantikom-mesianistom, ktorých básnická tvorba, ako aj filozofická orientácia spočívala na pojme duchovných videní čiže *vidme*. Pojem „videnia“ má u nich teologicko-fideistickú povahu. Nechápali ho ako pasívne proroctvo či zjavenia, ale ako „istotu poznania“. Preto ich cesta smerovala od „brehov nemeckej filozofie k brehom slovanskej vedy.“ Takýmto romantikom-mesianistom bol nielen Hroboň, ale aj M. M. Hodža, Peter Kellner-Hostinský, Mikuláš Dohnány či Jozef Podhradský, ba istým dielom aj všetci ostatní štúrovskí básnici. Za všetkých to výstižne povedal Kellner-Hostinský: „Človek slovanský je omega ľudstva a veda Slovanská je amen pravdy.“ Hroboň ešte na štúdiách v Nemecku si podobne zapísal do denníka myšlienku, že „Slavianstvo, organický dosaváď výkvät země, stane se nevjznešenějším objevením vidiny člověčenstva a znovu stvoří ducha a přírodu. Nastane mezi ním a susedními národy poslední, svatý veleboj, v němžto největší bohatýr dějepisu

vystúpi a zakončí války národů – pokyne k boji hroznejšiemu proti všem živlům bolesti člověčenstva, proti věčnováhovému osudu.“ Cesta k tomuto poznaniu nebola ľahká a jednoduchá. Naopak! Mesianisti sa k nemu dostávali osobným utrpením a vyrovnávaním sa „s fascinujúcim vplyvom Hegelovej filozofie“.

Hroboňovým celoživotným krédom, ako to zaznamenal vo svojom denníku, bolo „Vzhŕu, k činům, k činům“, no neľahko bolo mu plniť túto výzvu, lebo strach z matérie a predmetnosti ho priviedol od básnika-bohatiera k básnikovi prosebníkovi a kajúcnikovi.

Pre Ľudovíta Štúra bol romantizmus objatím ducha s predmetnosťou. Ak teda kritérium romantickej predmetnosti je pojem poznania (vedenie), kritériom mesianistického ducha je pojem videnia (vidma). V slovenskej literatúre chýba doteraz presnejšia definícia mesianizmu či vlastne romantického mesianizmu. O prvú charakteristiku sa pokúsil Oskár Čepan, ktorý ho definuje ako „ideovoestetický názor, ktorý jednotaj uprednostňuje abstraktné limitno-univerzálne črty romantického svetonázoru pred jeho konkrétne-historickými determinantmi a spoločenskou praxou.“ V tej súvislosti zdôrazňuje fakt, že mesianizmus nie je patologickým javom romantizmu, ale len jeho variantom, lebo, ako konštatuje aj Peter Kellner, „princípom romantizmu je aj nadsvet fantázie, cieľ nedosažiteľný, tajomstvo za týmto svetom ukryté.“ Mesianisti po celý život kráčali trnistou cestou ideí, lebo ich cieľom bolo postaviť *vševesmierny Slávochrám*. A tento *Slávochrám* sa svojím osobným utrpením a poéziou usiloval stavať po celý život aj Samo Bohdan Hroboň. NePOCHOPENÝ súčasníkmi, odsudzovaný Hurbanom, Jankom Kráľom, Jozefom Viktorínom ponoril sa do svojich dŕm, z ktorých ho nevytrhol ani Ľudovít Štúr, keď mu napísal: „Čistou holou vierou, ako Vy chcete braček, vo svete teraz nevykonáte ani ako mak.“ Napriek tomuto upozorneniu sa Hroboň neustále ponáral do *Trislava*, Trojjediného Boha, s ktorým naveky spojil svoj osud a pozemskú púť. A tak, zamýšľajúc sa nad veľkosťou a tajomnosťou Boha, píše nasledujúcu úvahu:

*

Vidmielno soznanie

Už by som mal z čoho zostaviť vidmielnu diatmu, báťa, vidieť mojich, ale skutočnú diatmu nie, lebo som vo skutočnom svete temer ani nežil. Ako ma schvátila nová vidma toho leta na Grúni, vzobky rozpoviem. Umienil som si hľadať Boha, ktorý je Boh ten pravý a nájsť Ho na jednej neveľkej skale v Grúni za košiarom a síce vykonať púť od mojej izbočky na tú skalú bez pretrhnutia trebas s oddychovaním, ale bez pretrhnutia a čo by v tom život položil. I išiel som, chtiac volať toho Boha, o ktorom neviem, či je to ten zjavený už, či nie – len na Boha ako číreho Boha som chcel idúcky volať. No pri každom temer kroku volať som počal Ježiša a Máriu – a potom som sa už premohol a volal len Boha – vydriapuc sa pod skalú, dotknul som sa pod ňou samou zas v pomýlení menom Trojice sv. jedného kamenčeka, ale zahodil som ho dolu grúňom a hore skalou som šiel, pravda, len pár krokov vysokou, v mene Boha, kto je naozajst tým Bohom pravým i menom, toho som sa zadržal konárika na pni stromu, že by som neodpadnul, a tak som sa vyhodil na vrch skaly. Cítil som sa docela slobodným zo všetkých záväzkov všetkých

určitých, zjavených vier – v samom čírom Bohu – pil a žil som akýsi číry živel Bohobysta, ale ožili vo mne vidmy mladosti, ktoré bol Slavoj krasoprirodničky do mňa vlieval, postavilo sa mi zaraz božstvo prírody samorody a moc substancie Spinozovej. No zavše sa mi zase zdalo, že som slobodný, že dýcham ten nadviebytosťný čírobohobystý sieľ, a tak som zotrval – počalo sa to už popoludní, neviem v ktorú hodinu až do noci, až do spania bezo vzdychnutia k Bohu zjavenému, len idúcky na posteľ, som mimovoľne vari len pomyslel, či aj vyslovil: „ogradi mia, gospodi, siloju čestnago i životvoriasčego kresta i tiem sochrani mia ot vsiakogo zla.“ Sen už vari bol v živle dedičnom. Ak sa nemýlim, tedy práve v nasledujúci deň som sa znamenite hostil urdou s tokajčinou a kávou a s makovníkom. Večer po hostine som nič iné nerobil, len volal: Ježiši, večný Bože, a mal som na to noc, akú dávno nepamätám. Spal som dobre a s akýmsi akoby dôstojníkom finančným, výjduc z jedného mesta ku skalám, tam vari vo dvoch skalách zasvietila mi monštrancia divným svetlom. No čo som raz v tom čírobystnom siele užil, toho som sa tiež nemohol sprostíť, čo som to ako zacitoval tromi symbolami cirkvi, najmä athanasiánskym. I schválne som sa vybral na druhý svätópút' v inú stranu Grúňa, omnoho ďalej, na väčšiu zápoľu hľadať schválne Trojicu svätú. Na tej ceste i na tej zápoľe trojičnej som našiel nového mysloboha Obosobona a začal si značiť tie zlomky, ktoré tu nasledujú, ktoré som pravda, i v druhe ešte dni na to zapisoval. Idúcky sám k zápoľe trojičnej, začal som vraviť v sebe: „že vraj Praboh Parabrám Otosynoduchosnám, ten jeden on, ten vševšeton – Ěli i Alah súvedon, lebo reku“ podstata (Ot) – viestata (Syn) – sústata (Duch). Viestata (ako vý-i proti – i rozostata) a prastata či praprepodstata všestata, t.j. taká viestata, v ktorej tie tri staty Otca-Syna-Ducha–sú jeden snám, ale tak je už všetko troje z toho snámu a Ot je už nie sám od seba – myslím si – k tomu to prvé, t.j. podstata je nie osoba – tedy len: prastata, viestata a sústata, vyše byť nemôže či Ten On Prajedon sám ako Ot, ako Syn, ako Duch, ako človek, sťa duchdušatelo. To vari prujšie bolo logisnovania, v ktorom trebas len tri movy má v sebe a Boh len tri osoby, predsa sa mi neodbytné vkrádalo v pochop štvrtý všesústavný mov – v Bohu štvrtá osobnosť celocelá, zdalo sa mi, že to Kristovo „boj je duch“ dokazuje, že tá všepodstata, to jedno božstvo troch osôb je ten jeden praoosobný Boh, ten Duch dokonalý. Ako sa mi to myslelo a obrazilo, vybadajte z ďalších zlomkov: „ten Prajedon votrojsobon zhromaždí Hospodina – Žida, Alaha, Mohamedána (ktorí, myslel som si, že len na tú jednotu Boha dobýjajú – a tu reku je v jednej bytosti, ale osobe obosobe všetek jeden) – Slaviana Prabohána – Maďar Istena – Parabrámu Indiána a tak ďalej vševšetkána – „ten Praton Pracelon“, ten jedon On Všeprabohon trojosobný i nadvšesúsobný je spolu trojlične nesličen, je súdon nesmieru vesmieru odobných bohov a to vsebebythe odvečne naveky i nadvekovečne prabožične. Ot i Mot či Mať i Smot. A ten On Prajedon zjaví sa v Slavianstve uvieblahoslavíť vesmier. Dávno, ak sa rozepamätáte, me to nedá pokoja, že predsa by mal byť Boh i v jednej osobe jeden – teraz som si chcel predstaviť ako je Boh sám v sebe ešte čosi vyššieho nám nezjaveného ako osoba v čom sa tri osoby jedno a jeden Boh a podstata je reku menej že osoba. Ale to vyššie zas mi je Jeden Sáznaťel', tedy zas len osoba, v ktorej je radosť jednoty ako jedného Boha nielen božstva. Už vlni ma schvátila v jednej čistinke zelenej medzi sihlou tá myseľ, že trojosobný Boh kresťanský má v sebe zas odvečne trojlične či tri razy toľko osobných bohov, koľko dokonalosti a tých je nesmier vesmier. Tak reku odveky na veky hrá symfónia

dokonalosti či bohoosobenství v Ňom, tak On i bezstvorených duchov v sebe nesmierne živoblahoslavenstvuje ako súdon skutočných večných svetov, mírov, bohov atď. Teraz, keď toto píšem, ide mi na myseľ, či raz reku nesmier vesmier stvorených duchov, duší, vecí, svetov vekov, časov atď., či nesmier všetkých bytostí Boh v nesmier tých bohov, ktoré sú jeho dokonalosti, nevezme, takže každá dokonalosť bohoosobná spojí si v jednotu osoby na večnosť jednu stvorenú bytosť ako všedokonalosť – Boh spojil so sebou všetého človeka a tak všetko vo všetkom bude len Boh a Boh byst dokonalý, či jeden bohosvet všepreblahoslavený, o ktorom už vari Platón sníval. Teraz ešte ďalšie zlomky: Praviesústava a všeslavostata“ nadvšesobný celodobný – svät je svät i svet – bezohriešna úživa sveta v slovenstva – Svat so svetom zosvatáný je Svät vo sviatosti daný. No tento zlomok je vari z iného živlu. „Nadvšesobný, celodobný skrze tých troch drží božích (bohých) i neboha, všesvätoha (stvorenoha) – tak v Ňom bohy i svätohy jeden Bohosvet ...“ A Ten On Prajedon bude Všeprebôslavon. Všetku slávu nadosoby súsoy majú i tri nie tak pod – ako vósoby – majú títo všetci traja a v nich zase všetkaja nesmerimná bohymaja ,... Trojica ako podstata jedna tých troch je matka a Nadosobán On ? No trojičná podstata je tiež On sám On i Mat. Lebo podstata či bytnosť jedna troch osôb je tiež osobnosť, je Nadosobán súvšebohán sám. Najvyššesťvo všetkenstvo jednotrojne všahdy má. Tak Ten Jedon vše sa zná vo všebôsvet rozdadá ... hahahaha, hahaha. Duch? Ten On Prajedon sám ako všepresúsobán, ako Ot, Syn, Duch i znám – (ako prapreprosobán) dokonalý a Bôhduchán ako Duchbohán ... ako človek súsoy duchadušatela – tak Boh nadosobný troch podvôsob. Tie tria sa v Ňom. Jeden, Jedna a Jedno – Boh, Trojica či Podstata a Božstvo a tí Traja to je On sám ako sám, ako Ot, ako Syn, ako Duch, tak je On Duch dokonalý. To jednobytno, jednopodstatno, Božstvo sv. Trojice je On Obovô i súsoy – Bôbôbohovon – je ten všetek celý Všeboh = Boh. I v každej vósobe Trojice je celý, ale ale len v sebe celocelý. (Sproboval som to i nakresliť ako v jednom Obokruhu tri kruhy nerozdielne). Pojem pochop len tri movy môže mať: prastatu, rozostatu a sústatu – ale objem všetkého priebehu je zas štvrtý obvôsumov. Ale tú všetkosť svoju Trojičný Boh nielen raz ako ten taký Obosobán, ale tri razy v sebe má v každej osobe celú, ... ale zasi to nesmenmnô prasito. Zasi toho i tých troch – to je už len ten sám Nesmenmán. Všepraprepronadvôsúsoy – ten, ktorý skrze tri vósoby vrebne zjavuje sa svetu a svet vosôsubuje si. On to má trojitrinne všesonimne. Tak hľa našiel som bol Boha mysloboha. Dost' som nechcel to tak myslieť a písať a musel som, trebas som sa zhrozil, že urážam Otca ... a keď som raz pozrel na veľzverohlave podobnú skalu na vrchu Spasistev (v susednej Kvačianskej hore) zosobnil sa mi v tom Obosobán ako strašná potvora, ktorej som sa strhnul. Verzehren Sie doch lieber, bät'a! diesen so construirten Mysliboh mit Haut und Haren und gestalten Sie davon in dem Allgestaltenden eine lebendig schöne Gestalt und so zeugen Sie mir Ihn.

Za viac dní ma to prenasledovalo, potom Pán Boh poslal zábavku fantázii krásnu dievku (Bobrovečka) na síhľavu, na môj Grúň, ktorá v plúšti za druhými ženami i s bratom svojím prišla do mojej izbičky. Rozprával so im o CyrilloMethodovi a našich veciach. Keď jedno za druhým všetko sa pobralo i krásna Mara s bratom naostatok, zasi

...

ožila na chvíľu vo mne Mara v slovenskom dome. Ale „woher nehmen wenn nicht stehlen?“ a bolo po fantázii, ktorá trebas zdržanlivca sa dotkne, ale vyšumí v bôľach tela a núdze a hriechu i s Myslibohom a nezostáva nič inšie, len to jedno: „Ježišu, večný Bože, zhliadni na mňa.“

V Sielnici dňa 6. II. 1864

V Trojici kresťanskej vraví Otec: ja som Boh, ja som prvší i posledný – tak vraví aj Syn, tak aj Duch – ale Otec nemôže povedať – len ja som Otec a nie spolu, ja som Syn – ja som Duch – ani Syn, ani Duch inšie byť nemôžu – Obosobán môže: ja som Boh, prvší i posledný, ja som Ot, ja som Syn, ja som Duch, ja som Všeboh.

Pri pohľade na *Vidmielno soznanie* je pozoruhodný jeho štýl – sloh. Sám autor v liste K. S. Amerlingovi 12. júna roku 1857 píše: „Mám na pohotove tri štyri stupne slohu. Učím sa pomaly reč ľudu a reč detí a i tieto neraz počujem vravieť tak, ako ja dakedy na zvučimene si zahrávam.“ Tou *zvučimenou* mu bola reč detí, od ktorej smeroval k ľudovej a nakoniec k úsiliu vytvoriť budúcu *nadreč*. Snaha vytvoriť nový nadjazyk je spätá s tvorbou neologizmov, o ktorých konštatuje, že „zo samej reči ony samoriečne tečú, duch reči ich sám tvorí.“ Týmto jazykom chcel vyjadriť duchovný princíp Všeslovanstva, lebo on sa „musí zjavovať v takej reči, v ktorej najlepšie sa odbleskuje celý svet umu, citu a vôle, celý svet ducha i prírody.“

Základným stavebným materiálom Hroboňových básní, pejanov, árií, prosbopejov či iskric sú slovo tvorba, slovo harmónia, jazykové neologizmy. Z týchto pozícií pristupoval aj k tvorbe svojich veľbásní, v ktorých – podľa jeho názoru – sa má snúbiť povedno lyrika s epikou a drámou. A tak ako v romantickej hierarchii literárnych druhov stojí na vrchole dráma, takú istú pozíciu zaujíma ona aj v jeho tvorbe, v pojmoslovnom pomenovaní ako *diatma*, *dejohra*, v ktorej je „bohočlovekosatanský trojidej“ založený na zápase dobra so zlom. Pre básnika je to svet tajomný a jeho cieľom je dopátrať sa k nemu. Hroboň bol presvedčený, že ríša ducha nepodlieha zákonom dialektiky, ale príkazom všelásky. Túto jeho orientáciu si dobre uvedomoval aj Amerling, autor *Aretiády*, t.j. *Egersiády*, epickej básne z rokov 1853–1855, ktorej základ je v dejoch ruskej vojny na Kryme a ktorej dominantami sú viera – nádej – láska. Preto mu aj predostrel požiadavku, aby sa nad tým zamyslel a podobnú veľbáseň napísal. Nestalo sa, lebo od čias lyceálnych štúdií v Levoči sa štylizoval do úlohy tlmočníka takých ideí, ktoré v ňom „prebývali“ odvtedy, ako v úvahe *Nesmrtelnosť* zviedol zápas, ktorým si ujasňoval prioritu ducha nad hmotou čiže idealizmu nad materializmom. A tomuto básnickému poslaniu a filozofickej orientácii ostal verný po celý život.

Prof. PhDr. Edmund Hleba, CSc.

Katedra slovenského jazyka

a literatúry FF UPJŠ

ul. 17. novembra 1

080 01 Prešov

SR